

ALEKSANDRA SARA JANKOWSKA

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

Archiwum Rodziny Poznańskich w zbiorach Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. Problemy i zadania badawcze

Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego funkcjonuje od grudnia 2019 roku w ramach Wydziału Historycznego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Zbiory tego uczelnianego muzeum oraz zbudowana wokół nich narracja tworzyć mają obraz historii polskiej emigracji, Polonii oraz służby zagranicznej. Obrany profil działalności jest wymagający, zważywszy na charakter kolekcji, na którą składają się głównie pamiątki indywidualnych darczyńców. Funkcjonowanie w strukturze uniwersytetu narzuca powiązanie działalności muzealnej z procesem dydaktycznym, sama zaś kolekcja, w całej swej różnorodności i złożoności, stanowi badawcze wyzwanie dla środowiska akademickiego¹.

Jednym z takich niewątpliwych wyzwań od ponad 20 lat pozostaje darowizna Wandy z Dmowskich Poznańskiej (1898–2003) – wdowy po dr. Karolu Poznańskim (1893–1971), konsulu generalnym RP w Paryżu (1927–1934) oraz w Londynie (1934–1945), która obejmuje wspańiałą pinakotekę oraz archiwalia, stopniowo przekazywane

¹ O historii i zbiorach Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego szerzej zob.: A. Sudół, M. Bierzyńska, M. Horoszczyk i in., *Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 2009; A. Jankowska, *Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w osiemnastym roku działalności*, Bydgoszcz 2016; eadem, *Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego UKW*, w: *Muzea Uczelniane. Katalog*, red. H. Kowalski, M. Grassmann, M. Bukowski, J. Ślaga, M. Piszczatowska, Warszawa 2017, s. 46–51.

Wanda Dmowska (Warszawa, ok. 1920 r.); wyk.: A. Gürtler. Zbiory MDiUP, ARP, sygn. 86.

Karol Poznański (Paryż, 1927 r.); wyk.: S. Londynski. Zbiory MDiUP, ARP, sygn. 67.

uczelni w latach 1997–2013. Niniejszy artykuł poświęcony jest jedynie Archiwum Rodziny Poznańskich.

Życie Wandy Poznańskiej przypadło aż na trzy stulecia, była więc świadkiem przełomowych wydarzeń w historii Polski, Europy i świata. Świadkiem wielkich konfliktów wojennych, dynamicznego postępu technicznego oraz przemian społeczno-kulturowych. Świadkiem prawdziwie świadomym, znającym wagę wydarzeń, w których przyszło jej brać udział. Będąc stenotypistką polskiego parlamentu, obserwowała proces tworzenia struktur państwowych, widziała narodziny II Rzeczypospolitej. Spisywała każde słowo długich i ożywionych obrad Sejmu i Senatu. Brała udział w posiedzeniach rządów II RP oraz w międzynarodowych konferencjach. Uczestniczyła w wielomiesięcznych polsko-sowieckich rokowaniach w Rydze, zakończonych podpisaniem traktatu ryskiego (18 marca 1921 roku), weszła w skład delegacji polskiej na konferencję ekonomiczną w Genui (10 kwietnia – 19 maja 1922 roku). Była osobistą sekretarką Gabriela Narutowicza, stenografowała proces jego mordercy – Eligiusza Niewiadomskiego. W 1927 roku poślubiła dr. Karola Poznańskiego. Pamiątką tej uroczystości jest – eksponowana na wystawie stałej w Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego – okazała lampa z wizerunkiem syreny, którą państwo młodzi otrzymali w prezencie ślubnym. Jeszcze w tym samym roku Karol Poznański został mianowany na urząd konsula generalnego w Paryżu. Wanda Poznańska w nowej roli „Pani Konsulowej” nie porzuciła na funkcjach reprezentacyjnych, aktywnie wspierała rodaków mieszkających we Francji i w Wielkiej Brytanii. Archiwalia przekazane przez Donatorkę dowodzą jej szerokiej działalności, jednak nie dają pełnego obrazu podejmowanych w tym czasie inicjatyw.

Trudno uchwycić w materiale źródłowym jest okres II wojny światowej. Zachował się opis pierwszej wigilii zorganizowanej dla polskich uchodźców wojennych przez Panią Konsulową, Wandę Kwiecińską oraz Zofię Mościcką w Konsulacie Polskim w Londynie. Wanda Poznańska wspominała: „Chcieliśmy my – ówcześni londyńczycy – otoczyć serdeczną opieką nowoprzybyłych, stworzyć im surogat domu rodzinnego, zebrać się razem w ten dzień dla Polaków uroczysty, aby w gromadzie czuć się mniej obco i samotnie. (...) Było nam wszystkim ciężko na sercu. Tragizm pierwszych miesięcy wojny, brak wiadomości od rodzin w kraju, ciężka dola uchodźcza – wszystko to stwarzało nastrój poważny. Ale nie był to nastrój ponury. W tym pierwszym roku wojny, w ten

dzień wigilijny jeszcze krzepiła nas wiara, że w końcu losy tej wojny potoczą się dla nas pomyślnie²².

Aktywną działalność charytatywną dokumentuje również komunikat o utworzeniu z inicjatywy Wandy Poznańskiej, przy Polskim Komitecie Łączności i Pomocy dla Ofiar Wojny w Londynie – Sekcji Matek Chrzestnych. Za cel Sekcja stawiała sobie „(...) nawiązanie kontaktu z Żołnierzem, wzbudzanie odczucia, że ktoś się nim opiekuje i dba o drobne jego wygody, że wreszcie pragnie wnieść odrobinę ciepła matczynego do szarej rzeczywistości jego żywota²³”.

Latem 1940 roku, kiedy wizja niemieckich bombowców nad angielskimi miastami stała się przeraźliwie realna, Wandę Poznańską oraz jej córkę Magdalenę (ur. w 1928 roku) objęto programem ewakuacji ludności cywilnej. Karol Poznański został w Londynie, nieprzerwanie pełniąc obowiązki konsula, zaś jego żona i córka przedostały się do odległego Montrealu. Pani Konsulowa nadal mocno angażowała się w pomoc ofiarom wojny⁴. Z tego okresu pochodzi m.in. list ppłk. Władysława Deca – dowódcy II Batalionu Strzelców Podhalańskich, w którym dziękuje on Wandzie Poznańskiej za dary przesyłane żołnierzom na front⁵.

W końcu 1944 roku, mimo niebezpieczeństw i niepewności jutra, Wanda Poznańska wróciła do Londynu. Ten okres, podobnie jak lata 50. i 60. XX wieku, jest bardzo słabo uczytelniiony w źródłach archiwalnych. W początku lat 70. XX wieku, już po śmierci męża, wyjechała na stałe do Kanady⁶, tam przewodniczyła Komitetowi Uchodźczyń Polskich oraz prężnie działającemu Komitetowi Pomocy Dzieciom Polskim⁷. Świetnie zachowana dokumentacja organizacji dowodzi, że

²² Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego, Archiwum Rodziny Poznańskich [dalej: MDiUP, ARP], sygn. 43, Opis pierwszej wigilii wojennej wraz z listą zaproszonych gości (1939) sporządzony przez Wandę Poznańską w dwudziestą piątą rocznicę (1964).

²³ MDiUP, ARP, sygn. 28, Wycinki z gazet, opracowania, korespondencja prywatna, protokoły zebrań, Londyn, 1934–1971, *Odezwa Sekcji Matek Chrzestnych przy Polskim Komitecie Łączności i Pomocy dla Ofiar Wojny w Londynie, Londyn, styczeń 1940 r.*, s. 13.

⁴ A. Sudoł, op. cit., s. 186.

⁵ Ibidem, s. 25.

⁶ Zob.: wpisy w paszporcie oraz w legitymacji meldunkowej obcokrajowców w Wielkiej Brytanii oraz stemple Urzędu Imigracyjnego w Wielkiej Brytanii, MDiUP, ARP, sygn. 9, Dokumenty osobiste Wandy Poznańskiej (1934–1975).

⁷ MDiUP, ARP, sygn. 45, Komitet Pomocy Dzieciom, Dokumenty z okresu działalności Teresy Różańskiej i vice-przewodnictwa Wandy Poznańskiej (1971–1976); sygn. 44, Dokumenty Wandy Poznańskiej z okresu pobytu w Kanadzie (1964–1996); sygn. 46, Dokumenty Wandy Poznańskiej z okresu pobytu i działalności w Kanadzie. Opracowania i przemówienia (1972–1983).

był to dla Wandy Poznańskiej jeden z najbardziej intensywnych i twórczych etapów życia.

W połowie lat 90. XX wieku przystąpiła do porządkowania i inwentaryzowania domowego archiwum. Zgromadzone materiały planowała udostępnić polskim historykom. Zdecydowana większość dokumentów trafiła do Instytutu Wojny, Rewolucji i Pokoju im. Hoovera przy Uniwersytecie Stanforda w Stanach Zjednoczonych, część – wraz z kolekcją dzieł sztuki i rodzinnymi pamiątkami – została przekazana Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy, jako zaczątek zbiorów Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego⁸.

Przekazanie spuścizny dokumentuje spis zdawczo-odbiorczy sporządzony we wrześniu 1997 roku przez Tadeusza Hamerskiego, przyjaciela Wandy Poznańskiej. Wykaz będący maszynopisem liczy 30 stron i zawiera 495 pozycji⁹. Poszczególne archiwalia autor identyfikuje w różny sposób: w przypadku pism – datą i nadawcą, czasem numerem dziennika, niekiedy pierwszymi słowami korespondencji¹⁰. Ten niejednorodny, pozbawiony klucza tematycznego i chronologicznego wykaz kończy odręczna adnotacja Wandy Poznańskiej: „Wymienione wyżej dokumenty przekazuję, jako dar dla Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Montreal, dnia 21 X 1997”. Akt przekazania sygnują podpisy Donatorki oraz ówczesnego rektora uczelni – prof. Józefa Banaszaka.

W Bydgoszczy spuścizna Rodziny Poznańskich trafiła do Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Archiwalia pogrupowano tematycznie w teczkach, oznaczonych kolejno sygnaturami 1–61. W poszczególnych teczkach akta uporządkowano chronologicznie, stosując zróżnicowany system numeracji stron. W niektórych teczkach strony paginowano, w innych zastosowano foliacje lub w ogóle archiwaliów nie numerowano. Fotografie zdeponowane w nieoznakowanej

⁸ Działalność Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego zainaugurowano w 1998 r. Uroczyste otwarcie siedziby uczelnianej jednostki miało miejsce 2 czerwca 1999 r.

⁹ MDiUP, ARP, sygn. 1, Spis zdawczo-odbiorczy akt wykonany przez Tadeusza Hamerskiego w Kanadzie, we wrześniu 1997 r., ss. 30.

¹⁰ Zob.: poz. 20: Pismo De Republique Polonaise Prezydenta Republiki Polskiej Wojciechowskiego St. mianujące imiennie delegacje Polski do rokowań z Angorą; poz. 443: Po angielsku 14 pytań numerowanych „Internal examination for second year final students international relation – Diplomatic History” z dopiskiem ręką „Miss Poznańska”; poz. 97: Copy: The last Will and Testament of Władysław Raczkiewicz, of 43, Eaton, London, S.W.1, Domiciled in Poland; poz.: 31: Pismo z 23.III.1925 – No.K.I. – Karta służbowa w wykonaniu okólnika NO.192 Wydział 0/I.8489/24; MDiUP, ARP, sygn. 1, Spis zdawczo-odbiorczy akt wykonany przez Tadeusza Hamerskiego w Kanadzie, we wrześniu 1997 r., s. 1, 5, 27.

teczce otrzymały oddzielne sygnatury, bez tworzenia serii i zespołów tematycznych.

W 1998 roku archiwalia pozostające w dyspozycji Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, do czasu formalnego powołania Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego¹¹, zyskały „nowy” spis opatrzony tytułem: *Inwentarz książkowy Archiwum Rodziny Poznańskich*. Powstał maszynopis na luźnych numerowanych kartach (jednostronnie zapisanych), odnotowujących zawartość teczek oraz fotografie. W zbiorze wyodrębniono 166 sygnatur. Spis ten obecnie nie ma formalnego zamknięcia, kończy się na 118 stronie i jest zdekompletowany, gdyż brakuje kart o numerach 2–6 oraz 78–81, najprawdopodobniej zawierających opis zawartości teczek (lub fotografii) o sygn. 62, 63, 64, 65, których również brakuje. Tytuły poszczególnych dokumentów „Inwentarza” z 1998 roku odwzorowują tytuły ze spisu Tadeusza Hamerskiego. W wykazie brakuje kluczowych informacji, jak choćby określenia stopnia oryginalności dokumentów i sposobu zapisu (maszynopis, rękopis). Co więcej, do „Inwentarza” włączono roboczy wykaz Tadeusza Hamerskiego, sugerując, że stanowi on część spuścizny Rodziny Poznańskich. Niespełniający standardów inwentarza spis sporządzony w Bibliotece WSP pozbawiony jest również stosownego wstępu czy choćby uwag dotyczących przyjętej metodologii porządkowania spuścizny. Z tego powodu pozostaje mało użyteczny. Nie daje faktycznego obrazu darowizny, a także możliwości oceny rzeczywistej ilości i wartości archiwaliów.

Archiwum Rodziny Poznańskich to przede wszystkim dokumenty związane z życiem i działalnością Karola Poznańskiego. Przyszły Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej przyszedł na świat 10 maja 1893 roku w rodzinie znanego przemysłowca – dyrektora Banku Handlowego w Warszawie – Bernarda Poznańskiego oraz Gertrudy z domu Schiller. Państwo Poznańscy wraz z dziećmi mieszkali przy ul. Foksal w Warszawie. Młody Karol studiował prawo na Sorbonie¹². W 1917 roku uzyskał stopień doktora nauk politycznych i ekonomicznych na Wydziale Prawa

¹¹ Zob.: przyp. 8. Archiwalia trafiły do muzeum bez stosownego protokołu przeniesienia/przekazania zawierającego fachowy wykaz materiałów.

¹² A. Sudoł, op. cit., s. 17–18.

Uniwersytetu we Fryburgu. W zbiorach Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego zachowały się dyplomy uzyskanych stopni oraz dokumenty związane z działalnością naukową Karola Poznańskiego¹³. W 1919 roku otrzymał angaż w Wydziale Ekonomicznym przy Poselstwie Polskim w Bernie. Po pół roku, w styczniu 1920 roku, zatrudniono go w Wydziale Konsularnym Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Współpracował z Komisją do Spraw Zakładników i Jeńców Cywilnych Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża. W latach 1918–1927 wielokrotnie występował w roli sekretarza lub eksperta polskich delegacji zagranicznych, m.in. na Konferencji Ekonomicznej w Genui (1922), rokowaniach polsko-łotewskich (1923), rokowaniach w Tallinie – zakończonych podpisaniem Konwencji polsko-estońskiej (1923). Był radcą prawnym delegacji polskiej podczas rozmów z rządem litewskim w Kopenhadze (1925), negocjował konwencję konsularną we Francji (1925)¹⁴. Na uwagę zasługują zwłaszcza dokumenty związane z konferencją pokojową w Rydze (1920–1921), w której uczestniczyli zarówno Karol Poznański (sekretarz delegacji), jak i jego przyszła żona – Wanda Dmowska (stenotypistka). W Archiwum Rodziny Poznańskich znajduje się 26 dokumentów dotyczących rokowań polsko-sowieckich¹⁵. Unikatową wartość ma zwłaszcza brudnopis protokołu wymiany dokumentów ratyfikacyjnych z odręcznymi poprawkami Karola Poznańskiego¹⁶, a także fotografie pamiątkowe

¹³ MDiUP, ARP, sygn. 5, Dokumenty związane z naukową drogą Karola Poznańskiego (1917–1919); sygn. 6, Dyplomy naukowe Karola Poznańskiego (1917, 1919, 1926).

¹⁴ Ibidem, sygn. 11, Dokumenty dotyczące pobytu Karola Poznańskiego w Szwajcarii. Pisma prywatne, dokumenty związane z pracą w Wydz. Ekonomicznym przy Poselstwie Polskim w Bernie (1917–1919); sygn. 13, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, MSZ Warszawa (1920–1924); sygn. 14, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Warszawie (1925–1927); sygn. 15, Materiały dotyczące służby Karola Poznańskiego w MSZ w Warszawie (1919–1924).

¹⁵ Ibidem, sygn. 8, Dokumenty z okresu panińskiego Wandy Dmowskiej (1920–1922), k. 1, 2, 3, 5; sygn. 13/a, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, MSZ Warszawa/Delegacja Pokojowa w Rydze (1921), k. 1, 2, 3, 5; sygn. 13/b, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, MSZ Warszawa/Polecenia służbowe, delegacje na rokowania, konferencje (1921–1924), k. 5, 6; sygn. 14, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Warszawie (1925–1927), k. 5; sygn. 16, Układ o repatriacji zawarty między Polską a Rosją i Ukrainą (Ryga, 24 lutego 1921 r.), k. 1–17; sygn. 17, Układ o repatriacji zawarty między Polską a Rosją i Ukrainą (Ryga, 24 lutego 1921 r.); sygn. 18, Opracowanie Karola Poznańskiego na temat Traktatu Ryskiego (30 października 1920 r.); sygn. 19, Traktat Ryski, Ryga, 18 marca 1921 r.; sygn. 20, Brudnopis protokołu z wymiany dokumentów ratyfikacyjnych Traktatu Pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą, Ryga, dn. 18 marca 1921 r.; Zbiór fotografii, sygn. 95–102/3.

¹⁶ Ibidem, sygn. 20, Brudnopis protokołu z wymiany dokumentów ratyfikacyjnych Traktatu Pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą, Ryga, dn. 18 marca 1921 r., Brudnopis protokołu wymiany dokumentów ratyfikacyjnych Traktatu Pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą, Mińsk, 30 kwietnia 1921 r.

delegacji polskiej. Zdjęcia sygnowane są pieczęciami tamtejszego zakładu fotograficznego Foto-Klio¹⁷.

W 1926 roku Karol Poznański objął kierownictwo Wydziału Konsularnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych¹⁸. Rok później otrzymał nominację na urząd konsula generalnego w Paryżu, a w 1934 roku objął Konsulat Generalny RP w Londynie. W Archiwum Rodziny Poznańskich znajduje się ponad 100 dokumentów, które w sposób pośredni lub bezpośredni wiążą się ze służbą konsularną Karola Poznańskiego¹⁹.

Po wybuchu II wojny światowej Karol Poznański mocno zaangażował się w pomoc rodakom. Z jego inicjatywy powstał Komitet Obywatelski Pomocy Uchodźcom Polskim (którym kierował aż do 1967 roku) oraz Polska Przychodnia Lekarska w Londynie²⁰. Po cofnięciu przez Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone uznania dla rządu polskiego w Londynie (5 lipca 1945 roku) konsul nie złożył swej pieczęci. Nieoficjalnie Komitet Obywatelski przejął kompetencje i majątek dawnego konsulatu. Karol Poznański masowo wydając zaświadczenia i dokumenty, umożliwiał tysiącom Polaków podjęcie pracy, meldunek czy wyjazd do krajów zamorskich²¹. Konsul był również pomysłodawcą i twórcą Polskiego Domu Opieki „Antokol” – domu spokojnej starości dla zasłużonych rodaków mieszkających w Wielkiej Brytanii²². W Archiwum Rodziny Poznańskich zachowało się kilka kartek bożonarodzeniowych przesłanych do Karola Poznańskiego przez podopiecznych tej wyjątkowej placówki²³. Kolejnym śladem aktywnej działalności konsula

¹⁷ Ibidem, Zbiór fotografii, sygn. 95–102/3.

¹⁸ Ibidem, ARP, sygn. 14, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Warszawie (1925–1927), k. 23.

¹⁹ Zob.: ibidem, sygn. 2, Życiorys Karola Poznańskiego oraz nota biograficzna z *Polskiego Słownika Biograficznego*, t. XXVIII/2, z. 117, 1985, s. 25; sygn. 3, Dokumenty osobiste Karola Poznańskiego – paszporty, wize (1919–1945); sygn. 4, Dokumenty osobiste Karola Poznańskiego – legitymacje, certyfikaty, dokumenty podróży (1927–1965); sygn. 7a–7g, Dokumenty poświadczające przyznane Karolowi Poznańskiemu ordery i odznaczenia (1921–1938); sygn. 11, Dokumenty dotyczące pobytu Karola Poznańskiego w Szwajcarii. Pisma prywatne, dokumenty związane z pracą w Wydz. Ekonomicznym przy Poselstwie Polskim w Bernie (1917–1919); sygn. 12, Dokumenty związane ze służbą Karola Poznańskiego w wojsku (1920–1921); sygn. 13, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, MSZ Warszawa (1920–1924); sygn. 14, Materiały związane z pracą Karola Poznańskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Warszawie (1925–1927); sygn. 15, Materiały dotyczące służby Karola Poznańskiego w MSZ w Warszawie (1919–1924); sygn. 21, Korespondencja Ministerstwa Spraw Zagranicznych do Karola Poznańskiego – Konsula Generalnego w Paryżu, nominacje, polecenia służbowe, delegacje (1927–1934).

²⁰ A. Sudoł, op. cit., s. 125–131.

²¹ Ibidem, s. 139.

²² Ibidem, s. 165.

²³ MDiUP, ARP, sygn. 31, Życzenia świąteczne dla pp. Poznańskich (1938–1973), k. 14–15.

*Konferencja pokojowa w Rydze (Ryga, 1920 r.);
wyk.: Foto-Klio; zbiory MDiUP, ARP, sygn. 95.*

*Wanda Dmowska wśród członków delegacji polskiej
na konferencji pokojowej w Rydze
(Ryga, 1920/1921 r.); wyk.: Foto-Klio; zbiory MDiUP, ARP, sygn. 99.*

Konferencja ekonomiczna w Genui – delegacja polska pod przewodnictwem Gabriela Narutowicza (Genua, 1922 r.); wyk.: nieokreślony. Zbiory MDiUP, ARP, sygn. 91.

*Konsulat Generalny w Paryżu (Paryż, 1928 r.);
wyk.: S. Londynski.
Zbiory MDiUP, ARP, sygn. 104/1.*

jest ponad 140 kopert z lat 1947–1948, adresowanych do kuratora Mas Spadkowych oraz kierownika Sekcji Opieki Społecznej przy *Interim Treasury Committee for Polish Questions* (obie te funkcje Karol Poznański pełnił do 1950 roku)²⁴. Korespondencja, dotycząca m.in. powierzenia opieki nad majątkiem zmarłych w czasie wojny żołnierzy, była dowodem najwyższego zaufania, jakim Karola Poznańskiego darzyło nie tylko całe środowisko emigracji polskiej, ale również władze brytyjskie. Dla wielu był autorytetem i wzorem uczciwości, nic więc dziwnego, że powierzono mu również stanowisko radcy prawnego Skarbu Narodowego, powołanego przez rząd RP na obczyźnie w 1949 roku²⁵.

Karol Poznański niemal do ostatnich dni życia działał na rzecz sprawy polskiej i rodaków. Był członkiem niezliczonych towarzystw, organizacji, fundacji polonijnych. Zmarł 26 czerwca 1971 roku. Po śmierci męża Wanda Poznańska otrzymała kilkaset kart kondolencyjnych z całego świata. W zbiorze znajdują się charakterystyczne karnety z czarną obwódką, telegramy oraz fragmenty szarf z wieńców pogrzebowych²⁶. Ich liczba i forma dowodzą, że odszedł człowiek zupełnie wyjątkowy.

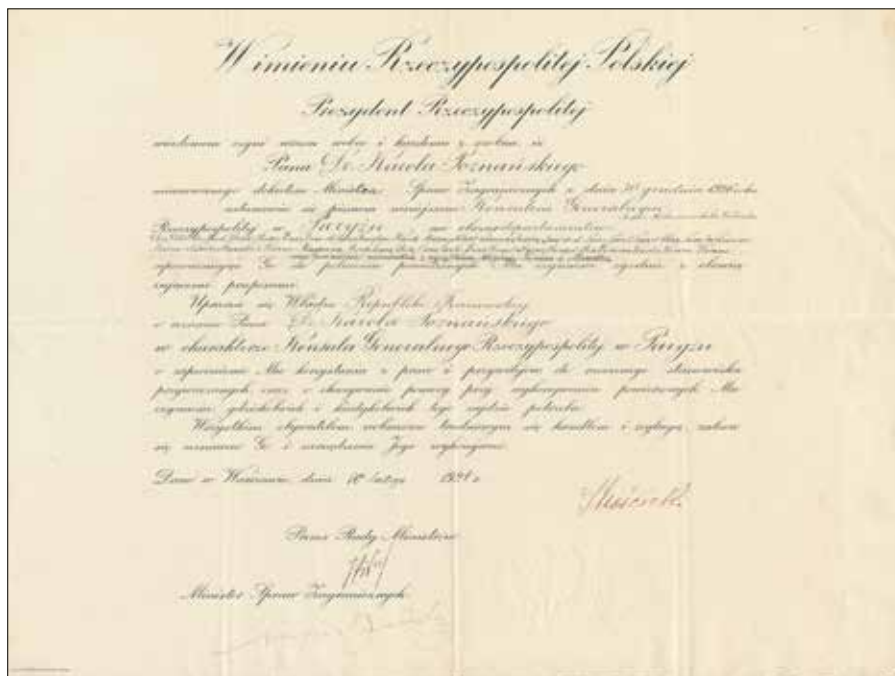
Dokument z 1927 roku podpisali prezydent Ignacy Mościcki, prezes Rady Ministrów – Józef Piłsudski oraz minister spraw zagranicznych – August Zaleski. U dołu odcisnięto dużą, okrągłą pieczęć z godłem państwowym (jeszcze według wzoru z 1919 roku). Treść listu jest następująca: „W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej Prezydent Rzeczypospolitej wiadomem czyni wszech i wobec i każdemu z osobna, iż Pana Dr. Karola Poznańskiego mianowanego dekretem Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 30 grudnia 1926 roku ustanawia się pismem niniejszym Konsulem Generalnym Rzeczypospolitej w Paryżu na obszar departamentów: Aisne, Ardennes, Aube, Calvados, Cher, Côte-d’Or, Deux Sèvres, Eure, Eure-et-Loir, Finistère, Haute, Marne, Ille-et-Vilaine, Indre, Indre-et-Loire, Loiret, Loir-et-Cher, Loire, Inférieure, Maine-et-Loire, Manche, Marne, Mayenne, Morbihan, Oise, Orne, Sarthe, Seine, Seine-et-Marne,

²⁴ Ibidem, sygn. 48, Koperty listów adresowanych do Karola Poznańskiego do Londynu (1947).

²⁵ A. Sudol, op. cit., s. 179.

²⁶ MDiUP, ARP, sygn. 36, Kondolencje z całego świata dla Wandy Poznańskiej w związku ze śmiercią męża (czerwiec–październik 1971 r.); sygn. 37, Kondolencje dla Wandy Poznańskiej w związku ze śmiercią męża od organizacji polskich, osób prywatnych i instytucji (1971); sygn. 38, Pogrzeb Karola Poznańskiego (1971).

Seine-et-Oise, Somme, Vendée, Vienne, Yonne oraz posiadłości zamorskich z wyjątkiem Algieru, Tunisu i Maroko upoważniając go do pełnienia powierzonych Mu czynności zgodnie z obowiązującymi przepisami. Uprasza się Władze Republiki Francuskiej o uznanie Pana Dr. Karola Poznańskiego, w charakterze Konsula Generalnego Rzeczypospolitej w Paryżu o zapewnienie Mu korzystania z praw i przywilejów do rzezonego stanowiska przywiązanych oraz o okazywanie pomocy przy wykonywaniu powierzonych mu czynności gdziekolwiek i kiedykolwiek tego zajdzie potrzeba. Wszystkim obywatelom zwłaszcza trudniącym się handlem i żegluga zaleca się uznawać Go i zarządzenia Jego wykonywać. Dano w Warszawie, dnia 10 lutego 1927 r.”²⁷.

List akredytacyjny Konsula Generalnego RP w Paryżu – Karola Poznańskiego (Warszawa, 10 lutego 1927 r.). Zbiory MDiUP, ARP, sygn. 22/4.

²⁷ Ibidem, sygn. 22, Dokumenty nominacyjne Karola Poznańskiego na Konsula Generalnego w Paryżu (1926–1927), List komisyjny Konsula Generalnego RP w Paryżu – Karola Poznańskiego, Warszawa, dn. 10 lutego 1927 r., k. 4.

Na liście komisyjnym z 21 lipca 1934 roku swoje podpisy złożyli: prezydent Ignacy Mościcki, premier Leon Kozłowski oraz minister spraw zagranicznych Józef Beck. Akt opatrzony jest wypukłą pieczęcią z godłem państwowym (według wzoru z 1927 roku). W dokumencie „(...) uprasza się Władze Jego Królewskiej Mości Brytyjskiej w Australji o uznanie Pana Dr. Poznańskiego Karola, w charakterze Konsula Generalnego Rzeczypospolitej na obszarze Commonwealth Australji z terenami mandatowemi Nowej Gwinei i Nauru z siedzibą w Londynie”²⁸.

Odpowiedzią na patent konsularny jest uroczysta akredytywa z 6 grudnia 1934 roku, którą podpisał Jerzy V „z Bożej łaski Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz brytyjskich dominiów zamorskich król, Obrońca Wiary, cesarz Indii...”, w której czyni wiadomym wszystkim swoim „kochanym poddanym”, że dobry przyjaciel władcy – prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, przedstawił jako kandydata na konsula generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie dr. Karola Poznańskiego. Król z radością aprobował tę kandydaturę, gwarantując należne przywileje oraz wsparcie i pomoc ze strony Zjednoczonego Królestwa w wypełnianiu obowiązków konsularnych²⁹.

O wyjątkowych walorach poznawczych przekazanej spuścizny świadczy zachowana korespondencja prywatna Karola Poznańskiego, m.in. z Michałem Mościckim (chargé d'affaires RP w Austrii, posłem RP w Japonii i w Belgii)³⁰, Alfredem Chłapowskim (ministrem rolnictwa i dóbr państwowych, ambasadorem RP we Francji)³¹, Wacławem Babińskim (posłem RP w Królestwie SHS/Jugosławii, Holandii i Kanadzie)³², Juliuszem Łukasiewiczem (posłem RP na Łotwie, w Austrii, ambasadorem RP w ZSRR i we Francji)³³, Wacławem Jędrzejewiczem (ministrem wyznań religijnych i oświecenia publicznego, późniejszym prezesem Instytutu Józefa Piłsudskiego w USA)³⁴,

²⁸ Ibidem, sygn. 23, Dokumenty związane z objęciem urzędu Konsula Generalnego RP w Londynie (1934), List akredytacyjny Karola Poznańskiego Konsula Generalnego RP w Londynie, Warszawa, 21 lipca 1934 r., k. 2.

²⁹ Ibidem, Akredytywa Jerzego V Króla Anglii, Irlandii i Brytyjskiego Dominium dla Konsula Generalnego RP w Londynie, Pałac Św. Jakuba, Londyn, 6 grudnia 1934 r., k. 7.

³⁰ Ibidem, sygn. 24, Korespondencja prywatna do pp. Karola i Wandy Poznańskich od instytucji i osób prywatnych (Paryż 1927–1933), List Michała Mościckiego do Karola Poznańskiego, Zamek, 8 października 1928 r., s. 3–6.

³¹ Ibidem, List Alfreda Chłapowskiego do Karola Poznańskiego, Paryż, 30 stycznia 1930 r., s. 9–10.

³² Ibidem, List Wacława Babińskiego do Karola Poznańskiego, Warszawa, 13 września 1930 r., s. 17.

³³ Ibidem, List Juliusza Łukasiewicza do Karola Poznańskiego, Warszawa, 6 czerwca 1931 r., s. 43–44.

³⁴ Ibidem, List Wacława Jędrzejewicza do Karola Poznańskiego, 14 czerwca 1931 r., s. 45–46.

Bolesławem Wieniawą-Długoszowskim (generałem dywizji Wojska Polskiego, adiutantem Józefa Piłsudskiego, ambasadorem RP we Włoszech)³⁵, Edwardem Raczyńskim (ambasadorem RP w Wielkiej Brytanii, ministrem spraw zagranicznych RP, prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie)³⁶, kardynałem, prymasem Polski – Augustem Hlondem³⁷, Jadwigą Sosnkowską³⁸, Heleną Sikorską³⁹ czy Aleksandrą Piłsudską⁴⁰.

*Ks. Staniszewski, Wanda Poznańska i Aleksandra Piłsudska, Londyn 1939 r.;
wyk.: nieokreślony. Zbiory MDiUP, ARP, sygn. xxx20.*

³⁵ Ibidem, sygn. 28, Wycinki z gazet, opracowania, korespondencja prywatna, protokoły zebrań (Londyn, 1934–1971), List Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego do Karola Poznańskiego, Londyn, 6 kwietnia 1940 r., s. 21–23.

³⁶ Ibidem, List Edwarda Raczyńskiego do Karola Poznańskiego, Londyn, 29 grudnia 1970 r., s. 85.

³⁷ Ibidem, sygn. 31, Życzenia świąteczne dla pp. Poznańskich (1938–1973), Kartka z życzeniami bożonarodzeniowymi i noworocznymi od Kardynała Prymasa Polski dla pp. Poznańskich, Poznań, Warszawa – Lwów 1938, k. 2.

³⁸ Ibidem, sygn. 29, Zaproszenia na uroczystości, programy, menu i inne dokumenty, Londyn (1934–1969), List Jadwigi Sosnkowskiej do Państwa Poznańskich, Londyn, październik 1969 r., s. 10.

³⁹ Ibidem, sygn. 28, Wycinki z gazet, opracowania, korespondencja prywatna, protokoły zebrań (Londyn, 1934–1971), List Heleny Sikorskiej do Karola Poznańskiego, brak daty i miejsca, s. 53.

⁴⁰ Ibidem, sygn. 31, Życzenia świąteczne dla pp. Poznańskich (1938–1973), Życzenia bożonarodzeniowe i noworoczne od Aleksandry, Wandy i Jadwigi Piłsudskich, Londyn, b.d., k. 9.

Równie cenny jest zbiór kilkudziesięciu fotografii z lat 1919–1970⁴¹. Zdjęcia ukazują międzynarodowe konferencje dyplomatyczne, delegacje zagraniczne, pracowników konsulatów, uroczystości wodowania polskich okrętów⁴², bale, bankiety oraz wydarzenia kulturalne, w których Poznańscy brali udział. Niektóre fotografie zostały opatrzone na odwrocie odręcznym komentarzem Wandy Poznańskiej. Uzupełnieniem kolekcji są druki ulotne (zaproszenia, foldery, programy koncertów i spotkań, menu uroczystych obiadów, a także kartki okolicznościowe)⁴³.

Wodowanie ORP „Grom”. W centrum stoi Wanda Poznańska – matka chrzestna kontrtorpedowca (Stocznia J. Samuel White w Cowes, 1936 r.); wyk.: U. Kirk & Sons. Zbiory MDiUP, ARP, sygn. 122.

⁴¹ Ibidem, Zbiór fotografii, sygn. 66–133.

⁴² Wanda Poznańska była matką chrzestną kontrtorpedowca „Grom” (1936), łodzi podwodnej „Ryś” (1929) oraz masowca „Hel” (1935), zob.: ibidem, Zbiór fotografii, sygn. 121–123/1–2.

⁴³ Ibidem, sygn. 29, Zaproszenia na uroczystości, programy, menu i inne dokumenty (Londyn, 1934–1969); sygn. 27, Zaproszenia na różne okoliczności (Paryż, 1932–1933); sygn. 26, Wodowanie kontrtorpedowca ORP „Błyskawica” (Anglia, 1936); sygn. 25, Dokumenty związane z wodowaniem ORP „Ryś” i „Grom” (Nantes – Cowes, 1929, 1936).

*Otwarcie stadionu Towarzystwa Sportowego Pologne w Paryżu
(Paryż, 3 sierpnia 1930 r.); wyk.: S. Londynski. Zbiory MDiUP, ARP, sygn. 110.*

Pewną ciekawostką w zbiorze pozostają pogadanki historyczne Zygmunta Nowakowskiego (1891–1963), wygłaszane na falach Radia Wolna Europa w latach 50. i 60. XX wieku⁴⁴. Zygmunt Nowakowski przez kilkanaście lat mieszkał w londyńskim domu Poznańskich. Kolekcję tworzy blisko 70 pogadań – 345 stron maszynopisu z odręcznymi poprawkami autora.

Archiwum Rodziny Poznańskich kilkakrotnie było przedmiotem zainteresowań badawczych. W 1998 roku stanowiło podstawę źródłową zarysu biografii Karola Poznańskiego⁴⁵. W oparciu o materiały zgromadzone w muzeum powstało również kilkanaście prac magisterskich.

⁴⁴ Ibidem, sygn. 58/1, Pogadanki historyczne głoszone w Radio Wolna Europa przez Zygmunta Nowakowskiego, nr 110–150 [1952–1956, 1961]; sygn. 58/2, Pogadanki historyczne głoszone w Radio Wolna Europa przez Zygmunta Nowakowskiego, nr 151–179 [1952–1956, 1961].

⁴⁵ A. Sudoł, op. cit.

Powiększone kopie fotografii przekazanych przez Wandę Poznańską są eksponowane w głównej sali wystawienniczej Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego. Materiały z Archiwum stanowiły również kanwę wystawy „Kulisy polskiej służby dyplomatycznej w pierwszych latach odzyskania niepodległości”, prezentowanej w muzeum w 2019 roku.

Dzięki udziałowi Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego w projekcie digitalizacyjnym realizowanym przez Bibliotekę Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy⁴⁶ niewielką część omawianego zbioru (150 jednostek – głównie fotografii) opublikowano na stronach Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. To oczywiście zdecydowanie za mało. Archiwalia powinny zostać poddane pełnej digitalizacji. Ucyfrowienie materiałów nie tylko ułatwi do nich dostęp, ale również – a może przede wszystkim, uchroni oryginały przed zniszczeniem i nadmierną eksploatacją.

Pozostająca w dyspozycji Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego spuścizna Rodziny Poznańskich wymaga ponownego, rzetelnego i profesjonalnego skatalogowania oraz zrekonstruowania rzeczywistej zawartości zbioru. Opracowanie spełniającego współczesne standardy inwentarza właściwie zdefiniuje wartość materiałów oraz umożliwi ich udostępnianie w celach naukowych i ekspozycyjnych.

Summary

Archive of the Poznański Family in the Collection of the Museum of Diplomacy and Exile of the Polish University of Kazimierz Wielki. Research Problems and Tasks

The Museum of Diplomacy and Polish Exile at the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz can be proud of the exceptional collection of the archive records associated with the life and work of Consul General of the II Republic of Poland in Paris and London – Dr Karol Poznański (1893–1971) and his wife – Wanda (1898–2003). A large part of the archives concerning

⁴⁶ Projekt digitalizacji prowadzono w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2014–2020 pt. „Ucyfrowienie zasobów akademickich regionu kujawsko-pomorskiego dla potrzeb nauki i dydaktyki całego kraju”.

the Poznański Family are documents pertaining to the life and work of Karol Poznański: visas and diplomatic passports, travel documents, certificates, official cards, and private correspondence. The materials connected with international peace conferences, for example, the conference in Riga, have an incredibly special historical value. The collection of photographs from the years 1919–1970 is particularly valuable. The photographs show consulate employees, diplomatic meetings, launching ceremonies of Polish ships, gala balls, banquets and Polish cultural events. The collection also includes invitations, folders, concert and meeting programs, gala dinner menus, as well as greeting cards. The archives are a great testimony to the work of the Poznański Family and their contribution to the homeland, compatriots and the Polish cause. The legacy still hides more than one secret. The collection requires further research and professional scrutiny. Only then it will be possible to discover the full value of the collection.

Słowa kluczowe: Karol Poznański, Wanda Poznańska, służba dyplomatyczna, Archiwum Rodziny Poznańskich, Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego UKW

Keywords: Karol Poznański, Wanda Poznańska, diplomatic service, Archives of the Poznański Family, UKW Museum of Diplomacy and Polish Exile, UKW